

ЦИВІЛІСТИКА

БОЙЧУК Р. В.,
здобувачка ступеня доктора філософії
(Державний вищий навчальний
заклад «Ужгородський національний
університет»)

УДК 347.94

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.11>

**ОЦІНКА ОФІЦІЙНИХ ТА НЕОФІЦІЙНИХ ПИСЬМОВИХ ДОКАЗІВ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Оцінка письмових доказів є критичним етапом використання їх для підтвердження фактів у цивільній справі. Учасники справи та суд повинні здійснити кінцеве судження щодо того, чи можуть письмові докази підтвердити чи спростувати ключові факти, які впливають на правильне вирішення справи.

При перевірці допустимості письмових доказів важливе значення буде мати з'ясування: дотримання повноважень суб'єктом (органом чи посадовою особою) на складання такого роду документу; відсутність зацікавленості при видачі документу; наявність у тексті документу всіх необхідних реквізитів, що передбачені чинним законодавством для такого роду документів, у тому числі й підпису та/або печатки; дотримання встановленого порядку видачі певного документу.

Встановлено, що надання будь-якої нормативної переваги офіційним письмовим доказам та визначення складної спеціальної процедури їх перевірки не є необхідністю. Цивільний процес повинен бути доступний для населення та не містити ускладнених процедур на його ведення.

Акцентується увага на тому, що для Франції, де є норма про обов'язкове ведення переважної кількості цивільних справ через своїх адвокатів, така ситуація, можливо, не викликає складності, але для України, де особа може здійснювати самопредставництво, а у малозначних справах, які становлять близько 60% всіх цивільних справ її представником може бути не адвокат, розробка такої процедури тільки ускладнить ситуацію.

Робиться висновок про те, що наразі рано говорити про доцільність нормативного запровадження ієрархії письмових доказів, оскільки багато факторів вказують на необхідності збереження як офіційних, так і не офіційних письмових доказів на одному рівні їх доказової сили. Проте, абсолютно буде правильним у рамках судової практики по розгляду та вирішенні цивільних справ здійснювати певні узагальнення та рекомендації щодо особливостей оцінки окремих офіційних письмових доказів та особливостей їх спростування. Також слід розуміти, що оцінюючи офіційні письмові докази, не варто забувати, що їх заперечення такими засобами доказування як показання свідків повинно допускатися тільки у крайньому випадку.

Ключові слова: цивільний процес, доказування, письмові докази, оцінка доказів, офіційні письмові докази, неофіційні письмові докази.

Boichuk R. V. Evaluation of official and unofficial written evidence in civil proceedings

The assessment of written evidence is a critical stage in using it to confirm facts in civil proceedings. The parties involved in the case and the court must make a final judgment as to whether the written evidence can substantiate or refute key facts that affect the proper resolution of the case.

When verifying the admissibility of written evidence, it is essential to clarify: whether the subject (body or official) had the authority to prepare such a document; absence of self-interest in issuing the document; the presence of all necessary requisites in the document's text, which are provided by the current legislation for such documents, including signature and/or stamp; compliance with the established procedure for issuing a specific document.

It has been established that providing any preferential treatment to official written evidence and defining a complex special procedure for its verification is not necessary. The civil proceedings should be accessible to the public and should not contain complicated procedures for conducting it.

The emphasis is on the fact that for France, where there is a norm of mandatory representation by lawyers in the majority of civil cases, such a situation may not pose a difficulty. However, for Ukraine, where individuals have the right to self-representation, and in low-value cases, which constitute about 60% of all civil cases, their representative may not be a lawyer, developing such a procedure would only complicate the situation.

The conclusion is drawn that it is premature to talk about the expediency of normative implementation of a hierarchy of written evidence, as many factors indicate the need to preserve both official and unofficial written evidence on an equal level of evidentiary value. However, it will be absolutely correct to make certain generalizations and recommendations regarding the peculiarities of assessing individual official written evidence and the peculiarities of refuting them within the framework of judicial practice for the consideration and resolution of civil cases. It is also important to understand that when evaluating official written evidence, it should not be forgotten that their refutation by means of evidence such as witness testimony should only be allowed in extreme cases.

Key words: *civil proceedings, evidence, written evidence, evidence evaluation, official written evidence, unofficial written evidence.*

Постановка проблеми. Оцінка письмових доказів завершує процес їх використання для підтвердження обставин цивільної справи. Цей етап процесу доказування є надзвичайно важливим, оскільки як учасники справи, так і суд, повинні зробити кінцеве судження щодо можливості письмових доказів встановлювати чи не встановлювати ті обставини цивільної справи, які мають значення для її правильного вирішення. Їхній рекомендаційний або владний висновок стосовно письмових доказів підсумує увесь процес доказування підстав обґрунтування позовних вимог або їх заперечень за допомогою письмових доказів. Крім того, обґрунтованим визнається рішення, ухвалене на основі повно всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами [1].

Перспективність оцінки письмових доказів за видами пояснюється тим, що у випадку аргументованості тих або інших окремих критеріїв оцінки певного виду письмових доказів, можна буде зробити відповідні пропозиції по вдосконаленні цивільного процесуального законодавства.

Стан опрацювання теми. На сьогодні окремі статті присвячені вказаному питанню належать авторству А. Р. Амерханової, Ю. В. Білоусова, В. П. Феннича, І. Г. Медведєва, М. В. Снякової тощо.

Мета дослідження. У цьому дослідженні ми будемо акцентувати увагу на оцінюванні офіційних та неофіційних письмових доказів.

Виклад основного матеріалу. Офіційні письмові докази – це документи, листи, акти, витяги з них і т. д., що видаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами, а також фізичними особами, уповноваженими державою у межах наданих їм компетенції з дотриманням встановленого законом порядку. Під неофіційними письмовими доказами розуміють такі письмові докази, що виходять від громадян, складання яких не пов'язано з дотриманням завчасу визначених формальних правил.

Оцінюючи офіційні та неофіційні письмові докази, критерій їх належності, на нашу думку, є одним із найменш проблемних критеріїв під час його застосування. Справа у тому, що відсутність чи наявність процедури у формуванні письмового доказу, як правило, не впливає на специфіку співставлення офіційного чи не офіційного письмового доказу з фактами предмету доказування. Суб'єкт оцінки просто повинен виходити вже з того змісту певного документу або листа, що вже є у нього на руках. Далі, за допомогою правил логіки, суб'єкт оцінки здійснює умовивід про встановленість чи не встановленість такими доказами факту предмету доказування.

Найбільше значення у класифікації письмових доказів на офіційні та неофіційні матиме такий критерій як допустимість. У його межах, на нашу думку, можна сформулювати спеціальні критерії оцінювання офіційного та неофіційного письмового доказу.

Оскільки власне офіційні письмові докази складаються за встановленою процедурою, при перевірці їх допустимості надзвичайно важливе значення буде мати виявлення такої інформації:

- 1) дотримання повноважень суб'єктом (органом чи посадовою особою) на складання такого роду документу;
- 2) відсутність зацікавленості при видачі документу;
- 3) наявність у тексті документу всіх необхідних реквізитів, що передбачені чинним законодавством для такого роду документів, у тому числі й підпису та/або печатки;
- 4) дотримання встановленого порядку видачі певного документу.

Під час оцінки допустимості офіційних письмових доказів в плані їх допустимості, слід пам'ятати, що чинне законодавство України в ряді випадків пропонує для підтвердження певного факту скористатися виключно офіційним письмовим доказом. Зокрема, право акціонерів приватного акціонерного товариства на придбання акцій цього товариства, що пропонується їх власником третій особі повинно бути зазначено в статуті даного товариства (ч. 2 ст. 7 закону України «Про акціонерні товариства» [2]). Отже, статут даного товариства або витяг з нього будуть єдиним офіційним письмовим доказом, що будуть підтверджувати наявність чи відсутність у акціонерів переважного права на купівлю акцій.

Якщо виходити із того, що письмові докази створюються людиною, всі письмові докази є суб'єктивними. Але, з іншого боку, якщо взяти до уваги тих осіб, які створюють офіційні та неофіційні письмові докази, більшість із них, не маючи відношення до цивільної справи, яка розглядається судом, дійсно викладають у них інформацію об'єктивно. Тільки у цьому разі, вважаємо, що мова йде не стільки про такий критерій як належність, скільки як достовірність, оскільки треба визначити, наскільки вірно письмовий доказ відображає об'єктивну реальність. Чи не відбулося її спотворення внаслідок зацікавленості автора письмового доказу?

Коли мова йде за різного роду офіційні документи, акти тощо, то безсумнівно можна вірити викладеній там інформації. Мало того, багато офіційних письмових доказів створюються у результаті тривалої кропіткої роботи, попередніх перевірок або обмірів, за участі спеціалістів тощо, що тільки буде підтверджувати високий рівень надійності викладеної в тексті документу інформації (наприклад, план-схема земельної ділянки, яка складена землеміром з використанням спеціальних технічних пристроїв). Саме у цій ситуації неофіційні письмові докази, які формуються в довільній формі, інколи безпосередніми учасниками

конфлікту, звичайно програють у питаннях достовірності офіційним письмовим доказам. Якщо суд перевірить офіційний доказ за умовами автентичності, що підтвердять відсутність правопорушень по суб'єктному складу, повноваженням, реквізітам та відсутності порушень процедури, чому б не надати йому доказової сили? Але проблема тут не в тому, що суд візьме цей письмовий доказ до уваги, а в тому, що існує спеціальна процедура, яка пов'язана з оспорюванням такого документу. Висока доказова сила автентичного документу не дає можливості його оспорювати звичайними засобами та у звичайному порядку. Зокрема, за ЦПК Франції розроблена спеціальна процедура оспорювання автентичних документів в рамках подання заяви про фальшивість. Якщо дана інформація не підтвердиться, незалежно від добросовісності чи недобросовісності заявника, він може бути оштрафований на суму до 1500 євро [3].

На нашу думку, надавати якої-небудь нормативної переваги офіційним письмовим доказам та передбачати складну і спеціальну процедуру їх перевірки не варто. Цивільний процес повинен бути доступний для населення та не містити ускладнених процедур на його ведення. Для Франції, де є норма про обов'язкове ведення переважної кількості цивільних справ через своїх адвокатів, дана ситуація, можливо, не викликає складності, але для України, де особа може здійснювати самопредставництво, а у малозначних справах, які становлять близько 60% всіх цивільних справ її представником може бути не адвокат, розробка такої процедури тільки ускладнить ситуацію.

Крім того, можна взяти до уваги ще ряд факторів. Офіційні письмові докази в Україні, яка має високий рівень корупції, можуть бути недостовірні. Згідно світовому Індексу сприйняття корупції (CPI) за 2017 рік Україна посіла 130-те місце серед 180-ти країн. Індекс є оцінкою від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (вкрай низький рівень корупції). Згідно із ним, Україна отримала 30 балів зі 100 можливих. Таким чином, за винятком Росії, у рейтингу ТІ Україна стала найбільш корумпованою країною Європи [4]. Красномовним свідченням цього є недавно прийнятий закон України «Про очищення влади» [5]. Якщо мова йде навіть за офіційні письмові докази, що видавалися зацікавленою особою у цивільній справі, не має гарантії, що вони будуть об'єктивними та відповідати дійсній ситуації, що склалася. Зокрема, в одній із цивільних справ, де піднімалося питання про поновлення на роботі працівника, який був звільнений за скороченням штату, вияснилося, що профспілковий комітет згоди на таке звільнення у день видачі такого офіційного наказу не надавав [6]. З іншого боку, стосовно багатьох офіційних письмових доказів діє доказова презумпція їх законності. Зокрема, стосовно цивільних правочинів, які посвідчує нотаріус діє презумпція їх правомірності (ст. 204 ЦК України), тобто офіційна особа, що перетворює даний правочин на автентичний письмовий доказ. Це означає, що суд навіть не повинен перевіряти умови його чинності, а припускає, що вони є наявними, а відтак нехай протилежна сторона тепер доведе зворотне [7, с. 142].

Отже, вважаємо, що наразі рано говорити про доцільність нормативного запровадження ієрархії письмових доказів, оскільки багато факторів вказують на необхідності збереження як офіційних, так і не офіційних письмових доказів на одному рівні їх доказової сили. Проте, абсолютно буде правильним у рамках судової практики по розгляду та вирішенні цивільних справ здійснювати певні узагальнення та рекомендації щодо особливостей оцінки окремих офіційних письмових доказів та особливостей їх спростування.

На відміну від офіційних письмових доказів неофіційні перевіряються не стільки по повноваженням, реквізітам та встановленій процедурі їх видання, скільки на авторство та наявність бажання на складання певного роду письмового листа, договору (в тому разі, якщо не має потреби звертатися до нотаріусу або органу державної влади для реєстрації такого договору) тощо. Як питання авторства, так і питання наявності бажання або відповідності волі волевиявленню відноситься до критерію достовірності. Але, з іншого боку, якщо певний документ формувався з дефектами волі, це свідчить про порушення закону, а відтак тут проявлятиметься критерій допустимості. Зокрема, відповідно до положень чинного цивільного законодавства України умовою дійсності (правомірності) правочинів, у тому числі й тих, що

виражені в письмовій формі, багато з яких відносяться до неофіційних письмових доказів, є вільне волевиявлення (ч. 3 ст. 203 ЦК України). Відсутність цієї умови робить правочин недійсним, оскільки була порушена вимога закону під час його складання. Але, як і для офіційних письмових правочинів (які посвідчуються нотаріусом та реєструються в органах влади), так і для неофіційних письмових правочинів (якщо мова йде про правочини простої письмової форми) діє презумпція їх правомірності.

Якщо говорити про оцінку офіційних та неофіційних письмових доказів з допомогою критерію взаємності у їх сукупності з іншими доказами, слід пам'ятати про певні обмеження. Оцінюючи офіційні письмові докази не варто забувати, що їх заперечення такими засобами доказування як показання свідків повинно допускатися тільки у крайньому випадку.

Висновки. Отже, нами проведено дослідження щодо оцінювання офіційних та неофіційних письмових доказів. Визначено перелік інформації, яку необхідно проаналізувати при перевірці їх допустимості. Станом на сьогодні не можна говорити про необхідність нормативного запровадження ієрархії письмових доказів, оскільки багато факторів вказують на необхідності збереження як офіційних, так і неофіційних письмових доказів на одному рівні їх доказової сили.

Список використаних джерел:

1. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 14 від 18 грудня 2009 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>.
2. Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI від 17 вересня 2009 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50-51. Ст. 384.
3. Code de procédure civile. Legifrance: website. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070716/.
4. Рейтинг ПІ: Україна – найкорумпованіша країна в Європі після Росії. URL: <https://www.dw.com/uk>.
5. Про очищення влади: Закон України № 1682-VII від 16 вересня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 44. Ст. 2041.
6. Ухвала Жидачівського районного суду Львівської області від 29 грудня 2011 року в цивільній справі № 2-813/11. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20507890>.
7. Білоусов Ю. В., Феннич В. П. Доказові презумпції у цивільному судочинстві: монографія. Харків: Харків юридичний, 2012. 280 с.

